

Protocol

dalla radunonza generala dalla CGS dils 09-11-2016, 14.30 el Forum im Ried a Landquart

approbaus ella rg dils 08-11-2017

1. Beinvegni

Il president Francestg Friberg arva la radunonza e fa beinvegni a tut ils presents.

2. Preschientscha

Il president supplichescha da nudar la preschientscha sin las gliestas che vegnan a cursar.

3. Approbaziun dalla gliesta da tractandas

La gliesta da tractandas vegn approbada unanimamein.

4. Elecziun da dus dumbravuschs

Sco dumbravuschs vegnan Aluis Tambornio, Trun, e Michel Andriuet, Mustér, eligi.

5. Presentaziun ed approbaziun protocol radunonza generala 2014

Il protocol vegn approbaus senza midadas unanimamein cun in applaus.

6. Rapport presidial ed approbaziun

Francestg presenta siu rapport presidial en ina versiun scursanida. La versiun liunga ei stada publicada silla pagina d'internet dalla CGS (www.cgsurselva.ch)

Il rapport presidial vegn approbaus unanimamein cun in ferm applaus.

7. Rapport center didactic online ed approbaziun

Francestg ha gia rapportau sur dil center didactic online en siu rapport presidial.

8. Rapport dalla cassiera e dils revisurs ed approbaziun dil quen

entradas	13430.00	frs.
expensas	16636.95	frs.
sperdita	3206.95	frs.
activas	6178.95	frs.

Il quen vegn approbaus unanimamein suenter haver udiu il rapport dalla revisura da quen Manuela Cadalbert.

9. Propostas/iniziativas dallas commembras/dils commembers:

- Damonda da commembras dad intermediar ella procuraziun dil mied d'instrucziun da textil „Filtric“

Francestg Friberg declara che la suprastonza fetschi la proposta da rispunder quella damonda a moda positiva. Catarina Steger prelegia in scriver dalla scolasta da textil e tenercasa, Nadia Cathomen-Sgier, el qual Nadia declara la situaziun.

La radunonza ei dil meini da sustener quella damonda cun ina gronda maioritad. Cuntervuschs neginas.

10. Elecziuns

Madleina Lala-Vincens vegn proponida sco successura dad Andrea Monn che ha demissiunau. Madleina vegn eligida cun grond applaus suenter che Aluis Hosang ha presentau la Madleina.

11. Orientaziuns & informaziuns

a) Fegls da lavur accessoris matematica

Ils meinascola Conradin Caduff e Michael Friberg confirmeschan che il dar vinavon il material dil disc cumpact da matematica hagi funcziunau.

b) Pagina romontscha Fegl scolastic grischun

Il president explichescha che las conferenzas hagian la pusseivladad da publicar duas gadas ad onn ina pagina el Fegl scolastic grischun. El seigi leds sch'enzatgi scrivi enzatgei, autramein vegni el mintgamai a procurar per ina contribuziun.

c) Propaganda per la professiun da scolasta/scolast

Mintga persuna d'instrucziun sappi far in tec reclama ni tener tier persunas ch'ellas quetan adattas per la professiun da scolasta e scolast da far la scolaziun alla SAP, aschia igl appel dil president.

d) Impuls didactics: Vamperlin, Emalio, Il buc Charly

Francestg Friberg presenta cuortamein quellas ediziuns. Tier il cudisch Emalio detti ei era material didactic elaboraus dalla collega Carin Cadruvi. Il material seigi d'anflar sin la plattafuorma plat-on. Il material didactic tier il Vamperlin seigi en elaboraziun. "Il buc Charly" seigi in cudisch da friads adattaus per la scoletta, ina translaziun dil tudestg en sursilvan.

e) Di da romontsch 2017

La radunonza vul schar aviert schebein ei vegn a dar egl avegnir in ulteriur gi da romontsch cumineivel ni buc.

12. Program da lavur ed approbaziun

- Organisaziun Di da romontsch 2017
- Engaschi general per mieds d'instrucziun romontschs, en tut special per la realisaziun dil mied d'instrucziun da textil „Filtric“ els idioms e per la didactisaziun da cudischs existents.

Conferenza Generala Surselva - CGS

- Cuntinuaziun dallas activitads generalas (contacts instituziuns parentadas alla CGS ni cun semegliant scopo, CEDID, propaganda per la clamada da scolastA, Fegl scolastic, iniziativa mo in lungatg jester al scalem primar...)

Francestg Friberg suttametta il program da lavur alla votaziun. Il program vegn approbaus.

13. Varia

Francestg engrazia als presents ed allas presentas per la participaziun e siara la radunonza giavischond in bien return a casa.

Fin dalla radunonza allas 15.15

igl actuar
Pieder Antoni Halter

Annexa: - Rapport presidial 2016

RAPPORT PRESIDIAL CGS

per mauns dalla radunonza generala dils 09 da november 2016

1. Sesidas da suprastonza

Las commembras ed ils commembers da suprastonza dalla CGS (Catarina Steger, cassiera; Andrea Monn, assessura; Aluis Hosang, vicepresidente; Pieder Antoni Halter, actuar; Francestg Friberg, president) han salvau igl onn 2015/16 en tut 4 sesidas: 17.02.2016, 25.05.2016, 25.10.2016. La proxima e davosa sesida vegn ad haver liug ils 08.11.2016.

2. Activitads

La suprastonza ei sededicada igl onn 2015/16 allas suandontas fatschentas:

- Evaluaziun Di da romontsch 2015
- Di da romontsch 2016
- Plan d'instrucziun 21 romontsch
- Mieds d'instrucziun romontschs
- Center linguistic online – CELION
- Center didactic romontsch online – CEDID
- Collaboraziuns dallas treis conferenzas scolasticas CGL, CRGC e CGS
- Collaboraziuns cun ulteriuras instituziuns ed uniuns parentadas culla CGS
- Collaboraziun cun ulteriuras instituziuns scolasticas

3. Evaluaziun Di da romontsch 2015

La suprastonza ha evaluau generalmein il Di da romontsch 2015 che ha giu liug ils 25 da november, en special era igl andament digl avonmiezdi, e resumau quei en in document.

4. Di da romontsch 2016

La CGS s'engascha per ina buna collaboraziun cun las duas autras conferenzas scolasticas romontschas (CRGC dil Grischun central, CGL dall'Engiadina), sco era cun ulteriuras uniuns romontschas, en tut special era culla Surselva Romontscha (SR) e culla Ligia Romontscha (LR). Aschia ei naschiu l'idea da realisar inaga in Di da romontsch da cuminonza. A caschun dallas radunonzas generalas dil 2015 han las commembras ed ils commembers dallas treis conferenzas priu independentamein ina da l'autra ina decisiun da principi da zacu realisar in tal inscunter. Pauc suenter ein las suprastonzas dallas treis conferenzas sedecididas d'organisar gia pigl onn 2016 il Di da romontsch communabel. L'egida e l'organisaziun principala ei vegnida surdada alla LR, e quei en contact ed en coordinaziun cullas treis conferenzas. Il program dil Di da romontsch da cuminonza che sespleiga a Landquart el Forum im Ried sepresenta sco suonda.

- 09.15 Caffé e cornets
- 10.00 Plaid da beinvegni (Johannes Flury, LR)
- 10.15 Analoge Schule für die digitale Welt? (Marc Weder, Microsoft Svizra)
- 11.15 Discussiun da podium: Tgei avantatgs porta la digitalisazin alla scola romontscha? (Marc Weder ed auters; moderaziun Urs Cadruvi)
- 12.00 Miezdi
- 13.15 Diversas informaziuns dallas treis conferenzas romontschas (Cornelia Candraia, Francestg Friberg, Linard Martinelli)
- 13.30 Legal versus illegal: Eine praktische Anleitung zur Übersetzung von Lehrmitteln ins Rätoromanische (Michal Pia, Lehrmittelverlag ZH)
- 13.45 Sfidas e schanzas ella creaziun dils novs mieds da romontsch (Manfred Gross)
- 14.15 Plaid final (Johannes Flury, LR)
- 14.30 Radunonzas generalas dallas treis conferenzas romontschas (han liug separadamein ed independentamein ina da l'otra)

5. Plan d'instrucziun 21 romontsch

La historia dil Plan d'instrucziun romontsch ei ina historia sin senda carpusa e stentusa. Quei muossa la resumaziun che suonda.

- Duront plirs onns elaborescha il cantun el secret il niev P21.
- Ils 28.06.2013 tarmetta il Departament d'educaziun (DECA) en consultaziun igl emprum sboz dil P21.
- La CGS, e cun ella buca meins che 40 vischnauncas, partidas politicas, organisaziuns da lungatg ed ulteriuras organisaziuns da scolastas e scolasts prendan posiziun (scriver dils 30.09.2013 „Posiziun tiel plan d'instrucziun 21 pertuccont il rumantsch grischun“) e criticheschan ch'il P21 romontsch (P21R) introduceschi facticamein il rumantsch grischun digl esch davos en ellas scolas idiomaticas, e ch'il DECA ignoreschi la situaziun legala, politica e sociolinguistica e surdamondi ils scolars massivamein.
- Tenor quei sboz dil P21R fuss il rg staus omnipresents era ellas scolas idiomaticas. Gia egl emprum ciclus (scoletta tochen 2. classa) havessen ils scolars stuiu contonscher cumpetenzas en rg, ed alla fin dalla scola populara havessen ils scolars giu da saver leger e capir il rg aschi bein sco lur agen idiom. Quei havess cunterfatg alla constituziun cantunala art. 3 ed alla lescha da lungatgs cantunala art. 18. che dattan allas vischnauncas la cumpetenza da decider davart il lungatg da scola. Plinavon fussen ils scolars stai surdumandai massivamein.
- Cun quei emprum sboz dil P21R ha il DECA era ignorau dil taliter il svilup politic dils onns precedents. Buca meins che 17 vischnauncas vevan decidu sin fundament d'iniziativas dil pievel da returnar agl idiom en scola. Las biaras vischnauncas vevan mai introduciu il rg, aschia che ver 90 pertschien dils scolars vegnan alfabetisai egl idiom.

- Ils 07.11.2014 ei il secund sboz dil P21R vegnius presentaus alla publicitad. Sper entginas adattaziuns punctualas e scursaniziuns ha ei dau neginas midadas substanzialas. Aunc adina vegneva pretendiu dils scolars cumpetenzas en rg che cunterfagevan alla basa legala e mavan lunsch sur il schinumnau cumpromiss (model da coesistenza) ora. Plinavon devan las fomulaziuns bia spazi d'interpretaziun.
- Quei ha muntau ina ulteriura gada ina gronda stenta, da differentas varts, denter auter era dalla CGS, da prestar lavur politica ed intervenziuns els gremis democratics, sco p.ex. cun e sur la LR.
- La part davart il P21R dil rapport presidial annual CGS dils 19.11.2015 finescha culs plaid: *“Igl uost 2015 ha la LR inoltrau sia nova posiziun concernent il P21. Tenor indicaziuns dil cau dil DECA vegn el a suttametter sia proposta aunc uonn, pia 2015, alla Regenza grischuna per approbaziun. Ei ha pia danovamein num spitgar e lu analizar tgei ch’il niev P21 cuntegn.”*
- In di suenter il Di da romontsch dalla CGS, pia ils 26.11.2016, publichescha il cantun la nova versiun dil P21R. L’analisa da quel muossa che quella nova versiun pretenda neginas cumpetenzas da rumantsch grischun pli per las scolas idiomaticas, vul dir ch’il cantun Grischun respecta cunquei finalmein la constituziun cantunala e la lescha da lungatgs cantunala, tenend quen dalla situaziun legala: Las vischnauncas decidan davart il lungatg da scola. Treis onns ha stuiu vegnir cumbattiu per quei dretg. Ils 15.03.2016 approbescha la Regenza grischuna la nova versiun dil P21R.

Malgrad quella giustada eis ei da far las suandontas remarclas¹ en causa P21R:

- Neginas cumpetenzas da rumantsch grischun per ils scolars dallas scolas idiomaticas vul dir ch'ei astga buca vegnir fatg tests ed examens per rumantsch grischun. Il lungatg da scola ei igl idiom, e mo quel vegn examinaus.
- Sco cumpromiss prevesa il P21R che era ils scolars dallas scolas idiomaticas legien e teidlien singuls texts per rumantsch grischun el senn d'ina avischinaziun. La peisa sto esser sil plaid „**singuls**“. Tut igl auter fuss damemia e cunterfagess alla lescha ed a tut las reglas dalla pedagogia e didactica.
- Mo il rumantsch grischun ei aunc adina presents el plan d'instrucziun 21. Quei muort munconza da mieds d'instrucziun els idioms.
- Il cantun ei bein vid realisar il mied d'instrucziun da lungatg els idioms. Ils cudischs da matematica ein translatai (cun excepziun dil «Fertigkeitstrainer»). Mo ei dat aunc auters roms, p.ex. historia naturala, geografia, historia (carstgaun ed ambient), textil, economia, tudestg, cant e musica. En quels roms dat ei strusch mieds d'instrucziun els idioms.
- Il cantun scriva sez en siu rapport pertuccont la realisaziun dil P21 ch'el vegni buca da metter a disposiziun ils mieds d'instrucziun necessaris els idioms cull'introducziun dil P21.

¹ Surpridas ord in rapport dalla PIS p.m. da sia radunonza generala dils 14.09.2016

- Ei dat era ina gronda munconza da texts actuals els idioms. Il plan d'instrucziun pretenda p.ex. ch'ils scolars dil tierz ciclus (7. tochen 9. classa) enconuschien paginas d'internet dalla cultura romontscha. Quei savess esser p.ex. la pagina d'internet dalla Ligia Romontscha. Quella ei denton scretta per rumantsch grischun (dano «Kidsfits»). In'otra ei la pagina d'internet da rtr (Radiotelevisiun Svizra Rumantscha). Era quella ei scretta en rg. Ni la pagina d'internet „Chattà“ finanziada dil cantun, che cuntegn texts da differents temas ch'ins savess duvra per l'instrucziun en scola. Era quels texts ein tuts per rumantsch grischun.

6. Mieds d'instrucziun romontschs

Remarca generala

Igl ei nuot niev ch'il cantun di ch'el seigi buca obligaus da metter a disposiziun tut ils mieds d'instrucziun romontschs, ni idiomatics ni auters. Schend quei sebase il cau dil DECA sin la lescha da scola, art. 35.3, che di: „*Lehrmittel werden in den Sprachen Deutsch, Rätoromanisch und Italienisch herausgegeben.*“ Ei ha pia buca num „**die** Lehrmittel“, ni „**alle** Lehrmittel“, mobein sulettamein „Lehrmittel“. Tgeinins mieds che quei ei, gliez decida tenor lescha² la Regenza resp. il DECA. Martin Jäger, il cau dil DECA, di ch'el hagi battiu sc'in liun per che la formulaziun seclomi aschia e buca auter. La damonda che setschenta en quei connex ei schebein ei sa ed astga esser ch'il romantsch survegn buca quei ch'ils auters treis lungatgs naziunals survegnan, ni dumandau cun auters plaid, ed independent dalla lescha da scola grischuna: Ha la giuventetgna romontscha buca il medem dretg da formaziun e scolaziun sco la giuventetgna dils ulteriurs lungatgs naziunals tudestg, talian, franzos?

Mieds d'instrucziun els idioms

Enconuschentamein ha il Cussegl grond (CG) giu decidiu il 2003 d'edir mieds d'instrucziun romontschs mo pli en rumantsch grischun (rg). Igl onn 2011 ha il CG currigiu quella decisiun, quei culla consequenza che mieds d'instrucziun idiomatics per la scola populara ston puspei vegnir realisai. Dapi lu ei il cantun semuentaus sco suonda en caussa:

- translatau els treis idioms vallader, puter e sursilvan il mied da matematica per las scolas primaras³ (2012-2016)
- procurau per in concept concernent ils mieds d'instrucziun idiomatics (2013)
- procurau per in concept davart in niev mied da lungatg els idioms (2014)
- entschiet ad elaborar il niev mied da lungatg els idioms (2016)

Concept per mieds d'instrucziun idiomatics

Quei concept dil 2013/14 analysescha ils basegns ariguard ils mieds d'instrucziun idiomatics, muossa tgei mieds che stuessen vegnir scaffi per tgei roms, fa propostas da prioritaziun

² Lescha da scola, art. 35.1: „Die Regierung bezeichnet die obligatorischen oder empfohlenen Lehrmittel.“, resp. Ordinaziun dalla lescha da scola, art. 29.1: „Über die Herausgabe oder Neubearbeitung eines Lehrmittels beschliesst die Regierung.“

^{3a} Suentar che la PI ha giu realisau en atgna reschia il mied per la 1. primara.

^{1b} Senza denton esser prompts da translatare ils discs cumpacts ed il „Fertigkeitstrainer online“ ch'ei dat en tudestg, talian e rg.

davart la realisaziun. Dalla cumissiun che elaborescha il concept han denter auter era commembers dalla CGS fatg part. Ord vesta dalla CGS ei il concept ludeivels.

Discs cumpacts cun fegls da lavur dil mied da matematica per la scola primara

Ina munconza cunteneva la realisaziun dalla translaziun idiomatica dils mieds da matematica per las classas primaras aunc: tier il mied da matematica per las scolas primaras s'audan fegls da lavur supplementars, ils quals ein d'anflar sin discs cumpacts. Schegie che las duas conferenzas scolasticas dall'Engiadina (CGL) e dalla Surselva (CGS), sco era la Pro Idioms (PI), han giu dumandau repetidamein il cantun da realisar era quels discs cumpacts els idioms, ei il cantun – ina ga dapli – buca staus cantlis da far quei. La PIS ei s'engaschada dapi il 2011 per la realisaziun dils discs cumpacts. Il 2011 ha ina commembra dalla PIS procurau per la translaziun dil disc cumpact dalla 2. classa primara. A caschun dalla radunonza generala dalla CGS dils 25.11.2015, decidan las commembras ed ils commembers da cuntinuar e terminar la lavur entschatta, vul dir da realisar ils discs dallas ulteriuras tschun classas, sco era dad ir alla tscherca da sponsurs. La suprastonza CGS ha priu a mauns l'incumbensa immediatamein suenter la radunonza generala dil november 2011. Las lavurs ein vegnidas terminadas igl uost 2016⁴. La finanziaziun ei succedida entras la Surselva Romontscha (3'000.—frs), la Pro Idioms Surselva (5'000.—frs) e la Conferenza generala Surselva sezza (3'000.—frs). Ina pulita nuschi en connex culla realisaziun da quels fegls da lavur ei stau igl acquistar ils dretgs da translaziun e da publicaziun che s'audan alla Casa editura per mieds d'instrucziun dil cantun Turitg. Cheu ha la CGS dumandau la Ligia Romontscha (LR) da procurar per quels dretgs. La LR ha prestau gronda lavur en caussa, aschia ch'els han saviu vegnir acquistai. Cordial engraziament alla LR per siu engaschi, en tut special a Conradin Klaiss. In engraziament cordial admetta la CGS era alla Casa editura per mieds d'instrucziun dil cantun Turitg pil dar ils dretgs da translaziun e da publicaziun. En special engrazia la CGS a nossa collega Carin Cadruvi ed a nies collega Tarcisi Hendry che han prestau la lavur da translaziun. La fin october 2016 ei il disc vegnius distribuius per posta allas scolas romontschas e bilingas dalla Surselva. Il cuntegn dil disc astga vegnir copiaus internamein per la scola el rom digl agen diever lubiu. La publicaziun dil cuntegn ni da parts dad el ella reit digitala ei buca lubida.

Concept per in niev mied da lungatg els idioms

Quei concept fa propostas concretas e detagliadas davart l'elaboraziun ed ediziun dil niev mied da lungatg. Dalla cumissiun che elaborescha il concept han era quella ga denter auter commembers dalla CGS fatg part. Il concept sco quei ch'el ei vegnius inoltraus al Departament d'educaziun (DECA) il mars 2015 fuss staus ludeivels. Ei ha denton dau ina gronda resalva ord vesta dalla CGS (sco era dad autras varts) enviars il concept sco quei ch'el ei vegnius finalisau: Ils 20.04.2015 communicescha la Regenza grischuna ch'ella hagi da principi ratificau il concept, fagend denton pretensiuns da concretisar e precisar en sis differents puncts, numnadamein en Personal- und Budgetplanung, Terminplanung, Multimedia-Konzept, Abläufe/Prozesse, Zweisprachige Schulen, Aufträge Grafiker und Illustratoren. Quei ch'ei succediu silsuenter cul concept ei dapli che mo misterius, ed ei quei

⁴ senza il „Fertigkeitstrainer“

che ha menau alla gronda resalva enviers tal, pertgei senza ni involvar ni salidar las duas cumissiuns responsablas per l'elaboraziun dil concept, incarichescha il cantun la stad 2015 la Scol'aula da pedagogia (SAPGR) d'elaborar las precisaziuns pretendidas dalla Regenza grischuna, quei che succeda el tshellau la stad ed igl atun 2015. Suenter pliras damondas insistentas da commembers dallas duas cumissiuns da saver prender investa dil niev concept, vegnan 20 dallas 70 paginas finalmein messas sin meisa. Ei serevelescha che differentas spartas ein vegnidas finalisadas tenor agen gust dil cantun resp. dalla SAP, tenend ord igl ogn las duas cumissiuns. Ei setracta surtut dallas spartas: tscherna dalla plattafuorma online („Multimedia-Konzept“), il modus d'illustraziun e da grafica („Aufträge Grafiker und Illustratoren“), la spertadad da realisaziun dil mied („Terminplanung, e „Abläufe/Prozesse“), las surdadas/incaricas da lavurs (en general, en tut special davart la digitalisaziun e la grafica) („Personal- und Budgetplanung“). La lectura dallas 20 paginas retschartas lai constatar ch'il concept staus elaboraus dallas duas cumissiuns ei vegnius midaus substanzialmein. Il fatg che las midadas vid il concept ei succedida senza ni involvar ni informar las duas cumissiuns ei ferm tubac, ed igl ei da sedumandar schebein l'integraziun da commembras e commembers da p.ex. la CGS ei mo stau alibi e farsa. Ina dallas consequenzas che quei agir ha giu ei stau che differentes commembers dallas duas cumissiuns ein sedistanziats dil concept. Il niev concept cun sias midadas vegn cun probabilitad ad haver denter auter las suandontas consequenzas: cumplicaziun e rigidaziun dalla domena d'informatica (ICT), carschament da cuosts massiv per la domena da ICT, carschament da cuosts massiv per l'elaboraziun dalla illustraziun e dalla grafica, carschament da cuosts futurs ariguard il manteniment e l'administraziun digl ICT suenter sia terminaziun, sco era per las actualisaziuns ed adattaziuns dallas purschidas analogas e digitalas, reducziun dallas elaboraziuns da cuntegns, sminuaziun dils mieds finansials per las elaboraziuns didacticass. Il concept midaus dalla SAP resp. dil cantun ha fatg autras plunas culs 4.3 milliuns, ha mess els en autras spartas, en spartas che san vegnir sfruttadas dad instituziuns cun emploiai e systems magari cars.

Ils mieds d'instrucziun idiomatics pils ulteriurs roms

Igl ei buca d'emblidar ch'il cantun ha tochen oz buca elaborau ils mieds d'instrucziun idiomatics per ils roms historia, biologia, geografia (carstgaun ed ambient), cant e musica, textil, economia/cuschinar, tudestg. Quei ch'ei succediu entochen uss en favur da quels roms ei la realisaziun dad in concept general igl onn 2013/14 (sco gia numnau survert), nua che l'elaboraziun dils mieds per quels roms vegn dilucidada teoreticamein. Duessen quels mieds d'instrucziun vegnir elaborai cun systems e metodos tradiziunalas, astgein nus ughegiar da far la suandonta calculaziun: Il niev mied da lungatg els idioms ei calculaus – tenor il concept – cun tschun onns (2020). Silsuenter suonda forsa il mied idiomatic da carstgaun ed ambient per la scola primara. L'elaboraziun da quel vegn a cuzzar da quei da treis onns, lu scrivin nus igl onn 2023. Lu suonda forsa il mied da textil e quel da economia, aschia che tochen che quels dus mieds ein finii vegnin nus a scriver igl onn 2025. Igl ei enconuscent che la veta d'in mied d'instrucziun cuoza circa 10 onns. Igl onn 2025 ha ei pia schon puspei num patertgar ad in niev mied da matematica che ha lu 14 (1. primara) resp. 10 onns (6. primara), sco era ad in

niev da lungatg che ha lu da quei da 10 onns. Etc. (...). L'elaboraziun dil mied da tudestg ord vesta romontscha per la scola primara, ni il mied da musica per la scola primara vegnessen mai a vegnir en tur sin quella moda. Il suandont citat (screts dil cantun el „Bericht Umsetzung Lehrplan 21 Graubünden“, capetel 5 „Lehrmittel“) conferma quella supposiziun: „Für diverse Fachbereiche (v. a. Natur, Mensch, Gesellschaft) [ei maunca la menziun dils roms textil, economia, tudestg, musica!] werden nach Vorliegen der deutschsprachigen Lehrmittel und mit Blick auf die zur Verfügung stehenden Ressourcen (ordentliches Lehrmittelbudget, Personal) lehrplankompatible Unterrichtsmaterialien zur Verfügung gestellt.“

Novas vias

En in elaborat⁵ da 23 paginas ha la Pro Idioms Surselva giu proponiu al cantun resp. al DECA igl onn 2012 ina midada da paradigma, presentond denter auter ina analisa detagliada dils mieds d'instrucziun che muncavan, la quala presentava calculaziuns da cuosts e temps, sco era indicaziuns concretas davart la recrutaziun d'auturs e collaboraturs per l'elaboraziun dils mieds, sebasond sillas experientschas fatgas culla elaboraziun dil mied da lungatg ACCESS. Igl elaborat prevedeva la realisaziun dil mied da lungatg, da carstgaun ed ambient pil scalem primar, da textil, da tudestg, da matematica pil scalem primar. Cuosts totals per igl idiom sursilvan: 3 milliuns. Cuosts totals per ils treis idioms vallader, puter e sursilvan: 7 milliuns. Temps: 5 onns. Buca realistic? Ils mussaments che quei fuss (stau) pusseivel ein ils suandonts mieds ch'ei vegni elaborai e/ni translatai, transcrets, adattai en quels tschun onns: mate per il scalem primar⁶ (cuoz: 6 onns), carstgaun ed ambient per il scalem primar⁷ (cuoz: 1 onn), textil⁸ (cuoz: 1 onn), lungatg 2.-9. classa, ACCESS (cuoz: 3 onns). Grazia allas novas tecnologias sliGIASS in niev patertgar ed agir ils problems dalla munconza da mieds d'instrucziun romontschs enteifer paucs onns. Cul niev mied da lungatg ha il cantun seschau perschader dad ir silmeins parzialmein novas vias ella realisaziun da mieds d'instrucziun romontschs. La midada da paradigma fuss denton **la** schanza per sliGIAR ils gronds problems ch'il cantun ha. – Il P21 va en vigur igl onn da scola 2018/19, e quei cun in grond deficit da mieds d'instrucziun romontschs.

7. Center linguistic online – CELION

Linard Martinelli, president dalla CGL, ed incumbensau dallas treis conferenzas romontschas da tgamunar e reglar il project CELION, rapporta suandontamein davart igl andament dallas lavurs digl onn da gestiun.

⁵ «Analisa dalla Pro Idioms Surselva concernent la situaziun dils mieds d'instrucziun ord vesta dalla scola romontscha e bilinga sursilvana»; 2012

⁶ La PIS ha giu realisau il mied da mate per la 1. primara enteifer miez onn. Il cantun ha silsunter cuntinuau culs toms per las ulteriuras classas primaras.

⁷ Lavur da translaziun ed adattaziun prestada da singuls scolasts, surprida e sviluppada vinavon dalla PIS. Ei mauncan ils dretgs da publicaziun. Pil cantun Grischun fuss ei ina caussetta da procurar per quels dretgs (...).

⁸ Lavur da translaziun entras la PIS. La lavur ei finida. Ei mauncan ils dretgs da publicaziun. Pil cantun Grischun fuss ei ina caussetta da procurar per quels dretgs (...).

Il Center Linguistic Online es da principi üna plattafuorma, s-chaffida per cha magistras e magisters possan laschar lectorar linguisticamaing lur fögls da lavur, chartas a genituors eui. Quist proget es gnü sviluppà e realisà in üna prüma fasa da proget da las Conferenzas Rumantschas insembel culla SAPGR (administraziun / redacziun) e da l'ICT-Atelier (part tecnica). La sporta da la SAPGR, da surtour la plattafuorma cumplettamaing a la SAPGR, han las Conferenzas refüsà principi 2016. Las Conferenzas han decis da manar inavant il CELION in aigna respunsabilità. Ellas fan quai sco sporta a la magistraglia rumantscha ed integron, tenor pussibilità, üna sporta per studentas e students da la SAPGR. Implü vezzan las Conferenzas il potenzial pel svilup da la plattafuorma. Quist svilup da la plattafuorma es però be pussibel cun sustegn finanziel tras il chantun e l'adöver tras la magistraglia rumantscha. In nom da las Conferenzas ha la CGL fat la dumonda per üna seguonda fasa da proget ed il DECA aderi tala cun charta dals 9 marz. Uschè es la finanziaziun sgürada fin la fin dal 2019. Las Conferenzas ston dar giò rendaquint davart andamaint e progress minch'on. Sün basa da quel vain la finanziaziun prolungada pel on seguaint. Las Conferenzas han trat aint offertas e surdat la part administraziun/redacziun a la fundaziun inplus a Glion e laschè la part tecnica pro l'ICT-Atelier a Cuira. Dimena: Il Center Linguistic Online, www.celion.ch es accessibel, l'infrastructura es funcziunala. Il proget cuntogna ils seguaints puncts importants ed amplifichats:

- *Lectorar texts pella scoula publica, sco fin qua (lectorat linguistic).*
- *Sviluppar material per cuors da magistras e magisters (sbagls frequaints).*
- *Elavurar criteris clers, che chi vain lectorà e che brich (cun publicaziun e sainza).*
- *Installar ün lectorat pedagogic (implü a quel linguistic).*
- *Elavurar üna strategia coerenta pellas bleras paginas dad internet pellas Conferenzas.*
- *Chattar üna buna soluziun per ramassar material d'instrucziun rumantsch.*
- *Intretschar fingià studentas e students, ma co?*

La basa dal CELION resta eir in quista fasa però il lectorat linguistic. Scha las magistras ed ils magisters nu fan adöver da quista sporta, schi forsa gnanca nu tilla douvra?!

8. Center didactic online romontsch Surselva (CEDID)

Il Center didactic online romontsch Surselva (CEDID) ei integraus el Center didactic Rumantsch. El ei d'anflar tier educa.ch. CEDID – ch'ei dat dapi igl onn 2009 – porscha la pusseivladad a scolastas e scolasts da scargar material d'instrucziun elaborau da collegas, sco secapescha era da deponer agen material didactic. Il material didactic ei classificaus tenor idioms e rg, tenor roms e classas. Il material secumpona da fegls da lavur singuls, luvratoris, retschas da lecziuns, texts cuorts cun damondas e rispostas etc. Ei suonda il rapport dalla menadra dil CEDID, Yvonne Gienal.

Center Didactic Rumantsch

Dil schaner tochen il settember 2016 (9 meins) ei vegniu telecargau 801 gadas rauba dil Center Didactic Rumantsch. Dapi la davosa radunonza generala dil november 2015 ei vegniu cargau 3 novas datotecas. Al Di da romontsch CGS 2015 ei vegniu repartgiu circa 80 fegls da retscherca, 53 ein returnai. 26 scolastas e scolasts han giu indicau ch'els drovien ina tochen pliras gadas per onn la pagina CEDID. Ils resultats dalla retscherca ein ils suandonts.

Daco vegn il CEDID buca duvraus pli stediamein?

- Tema da cunterfar als dretgs d'autur (16)
- CEDID ei buc enconuschents (28)
- Memia cumpliau d'inserir niev material (13)
- Tema d'inserir caussas cun sbagls (10)
- Negin temps per quei temps supplementar d'inserir material (6)
- Negin basegn persunal da quella pagina (2)
- Ins emblida quella pagina (30 gadas)
- Ins anfla memia pauc material (4)
- educa ed educanet 2 ei memia cumpliau (3)
- 95% da quels che han rispundiu al questunari vulan ch'il CEDID vegni menaus vinavon

Ideas per reactivar il CEDID:

- Far dapli reclama (8)
- Workshop co inserir material duront il Di da romontsch (6)
- Rimnar material il Di da romontsch (2)
- Mussar co ins sa cargar material – pign cuors en scola ni duront il Di da romontsch (6)
- Menaders da scola duessen far endamen da metter material sil CEDID (3)
- Mail als scolasts cura ch'enzatgei niev vegn mess sil server
- Indemnisar las lavurs – negin lavura bugen gratuitamein (3)
- Collaborar cun plattafuormas pli enconuschentas
- Canzuns e material da romontsch per la scola da musica fuss interessant
- Informar students dalla SAPGR (2)
- Contactar persunalmein las persunas che savessen haver bien material
- Collaboraziun cun SAPGR ed universitads – metter online lavurs da students
- Metter il link dil CEDID sin la pagina dalla CGS

La damonda che setschenta ei co ir vinavon. Igl ei da considerar il suandont:

- educa.ch mida adina puspei stretegia ed ei vid spargnar
- educa.ch vegn a midar las structuradas e las finamiras dalla fatschenta – negin sa nua che quei meina
- tgunsch vegn la pagina mo pli menada per tudestg e franzos
- News/Newsletter: gia dapi l'entschatta digl onn 2016 astga Yvonne Gienal mo pli metter si news che han da far cun informatica ed ICT. educa.ch vul buc pli informaziuns e news dalla regiun romontscha.
- nezegiar quei ch'ei tochen uss silla plattafuorma

Ideas pil futur ord vesta dalla menadra dil CEDID:

- Transferir tut il material sin in server dil cantun
- Collaboraziun cun SAPGR – metter online lavurs da students
- Fagess senn da metter tut il material existent romontsch en in liug (era cun ils novs mieds idiomatics vegn ei aunc a dar fegls da lavur supplementars, clausuras etc. Cheu fuss ei bien da rimnar e categorisar tut en in liug).

9. Collaboraziuns dallas conferenzas scolasticas CGL, CRGC e CGS

El decuors digl onn (11.15 tochen 11.16) han era uonn giu liug stretgas e bunas collaboraziuns denter las treis conferenzas romontschas. Ils treis (quater) presidents ein sedecidi da mintgin tgamunar in project che pertucca tuttas treis conferenzas, per cheutras saver spargnar temps ed energia. Aschia ein las egidas dils suandonts treis projects vegnidas scumpartgidas sco suonda:

- Center linguistic online (CELION): CGL (president Linard Martinelli)
- Di da romontsch da cuminonza 2016: CRGC (copresidents Cornelia Candreia e Jörg Bühler)
- Discs cumpacts dil mied da matematica: CGS (president Francestg Friberg)

10. Collaboraziuns cun ulteriuras instituziuns ed uniuns parentadas culla CGS

La suprastonza dalla CGS ha collaborau igl onn vargau cun differentas instituziuns parentadas:

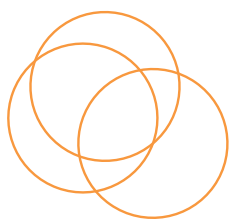
- Ligia Romontscha (LR):
 - Discs mied da matematica per la scola primara
 - Plan d'instrucziun 21 romontsch
 - Concept scola romontscha futura
 - Di da romontsch da cuminonza 2016
 - Didactisaziun da cudischs pil diever dalla scola populara
 - Collaboraziuns denter las treis conferenzas e la LR
 - Iniziativa „Mo in lungatg jester al scalem primar“ („In der Primarschule ist nur eine Fremdsprache obligatorisch, je nach Sprachregion ist dies Deutsch oder Englisch.“). cf. era www.fremdspracheninitiative.ch/initiativtext/
- Surselva Romontscha (SR)
 - Discs mied da matematica per la scola primara
 - Didactisaziun da cudischs romontschs pil diever dalla scola populara
 - Plan d'instrucziun 21 romontsch
- Pro Idioms Surselva (PIS)
 - Discs mied da matematica per la scola primara
 - Didactisaziun da cudischs romontschs pil diever dalla scola populara
 - Plan d'instrucziun 21 romontsch
- Departament per la scola populara dil cantun Grischun (DECA)
 - Discs cumpacts matematica per la scola primara
- Casa editura rumantscha (CER)
 - Discussiuns davart didactisaziun da cudischs pil diever dalla scola populara
- Scol'aula da pedagogia dil cantun Grischun (SAPGR)
 - Mied d'instrucziun da lungatg idiomatic
 - Scolaziun linguistica dallas studentas e dils students
 - Propaganda per la clamada da scolastA romontschA
 - „Center linguistic online“ (CELION)

- Cuors romontsch Fundaziun Retoromana
 - Perfecziunament linguistic per scolastas e scolasts, 10 moduls eligibels tenor inclinaziun ed interess (17.-29.07.2016), integrau el Cuors romontsch sursilvan da stad, a Glion en Claustra dallas soras dominicanas
- Lehrer Graubünden (LEGR)
 - Sesida generala annuala culs representants dallas 15 instituziuns affiliadas al LEGR (Beiratsitzung; 30.03.2016, Cuera).
 - La CGS ei stada envidada – sco pil solit – da scriver in artechel pil Fegl scolastic grischun dil fevrer e digl uost. Il fevrer 2016 ha Patricia Cadruvi publicau igl artechel „Cuschinar cun agid digital *mintgin_cuschin*“. Per la numra digl uost 2016 ha Stefania Ritter scret in text cul tetel „Integraziun el mintgadi dalla scola“. Engraziel fetg allas duas auturas per lur contribuziuns!

11. Engraziaments

Da cor engraziel jeu a mias collegas ed a mes collegas da suprastanza Catarina Steger (cassiera), Andrea Monn (assessura), Aluis Hosang (vicepresident) e Pieder Antoni Halter (actuar) per lur gronda lavur prestada duront igl onn. La collaboraziun ei danovamein stada fetg buna e biala. Plinavon engraziel jeu a tuttas persunas ed instituziuns ch'ei s'engaschadas per la scola romontscha e bilinga el decuors digl onn passau.

Francestg Friberg, president Conferenza Generala Surselva – CGS
Danis, ils 20 d'october 2016

Lia Rumantscha

CGL Conferenza generala Ladina
CGS Conferenza generala Surselva
CRGC Conferenza rumantscha grischun central

Di da rumantsch communabel

Program

09.15	Café e cornets	
10.00	Pled da bainvegna	Johannes Flury Lia Rumantscha
10.15	Analoge Schule für die digitale Welt?	Marc Weder Microsoft Svizra
11.15	Discussiun da podium: Tge avantatgs porta la digitalisaziun a la scola rumantscha? moderaziun: Urs Cadruvi	Marc Weder ed auters
12.00	Mezdi	
13.15	Diversas infurmaziuns da las trais conferenzas	Cornelia Candreia Francestg Friberg Linard Martinelli
13.30	Legal versus illegal: Eine praktische Anleitung zur Übersetzung von Lehrmitteln ins Rätoromanische	Michal Pia Lehrmittelverlag ZH
13.45	Sfidas e schanzas en la creaziun dals novs meds da rumantsch	Manfred Gross
14.15	Pled final	Johannes Flury
14.30	Radunanzas generalas da las conferenzas (quellas han lieu separadamain ed independentamain ina da l'autra)	

Finiziun individuala da las conferenzas e viadi a chasa

DI DA ROMONTSCH COMMUNABEL

09.11.2016 A LANDQUART EL FORUM IM RIED

09.15-14.15: mira fegl separau „Program Di da rumantsch communabel“

14.30-16.00: Radunonza generala (gliesta da tractandas: mira sutvart)

Tractandas:

1. Beinvegni
2. Preschientscha
3. Approbraziun dalla gliesta da tractandas
4. Elecziun da dus dumbravuschs
5. Presentaziun ed approbaziun protocol radunonza generala 2015
6. Rapport presidial ed approbaziun
7. Rapport center didactic online ed approbaziun
8. Rapport dalla cassiera e dils revisurs ed approbaziun dil quen
9. Propostas/Iniziativas dallas commembras/dils commembers:
 - Damonda da commembras da procurar per la realisaziun dil mied da textil „Filtric“
10. Elecziuns
11. Orientaziuns&informaziuns
 - a) Fegls da lavur accessoris matematica
 - b) Pagina romontscha Fegl scolastic grischun
 - c) Propaganda per la professiun da scolasta/scolast
 - d) Impuls didactics: Vamperlin, Emalio, Il buc Charly
 - e) Di da romontsch 2017
12. Program da lavur ed approbaziun
13. Varia

Partenza tren per Cuera, Mutér: 16.18

Declaraziuns davart differentas tractandas: proxima pagina

Pert. tractanda 5

Il protocol ei aschuntaus agl invit. Plinavon eis el publica us silla pagina d'internet dalla CGS (www.cgsurselva.ch).

Pert. tractanda 6

Il rapport presidial vegn tarmess tier per mail el decuors dil proxim temps. Plinavon vegn el publica us silla pagina d'internet dalla CGS (www.cgsurselva.ch).

Pert. tractanda 9

Alla Conferenza Generala Surselva ei vegniu tschentau la damonda da commembras schebein ella fussi prompta da s'engaschar per la realisaziun dil mied d'instrucziun da textil "Filtric". Per la translaziun dil corpus seigi gia vegniu procurau el decuors dils davos onns. Denton seigi vegniu ediu ina nova versiun dil mied. Plinavon detti ei materialias che cumparien periodicamein las qualas ei fussi impurtont da survegnir els idioms. Enteifer l'uniun dallas scolastas da textil detti ei era persunas che fussen promptas da s'engaschar per la translaziun dil mied tudestg.

La suprastanza CGS fa la proposta da dar suatientscha alla damonda dallas scolastas da textil.